בַּת מָזְגָא חַמְרָא — שַׁרְיָא, וְסִימָנֵיךְ: [א]"יָפֶה כֹּחַ הַבֵּן מִכֹּחַ הָאָב". אָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁקִיטְנָא, אֲרִיכֵי שָׁקֵי וְסוּמָקֵי — שַׁרְיָא, וְסִימָנֵיךְ: מוּרְזְמָא; גּוּצֵי וְסוּמָקֵי — אֲסִירִי, וְסִימָנֵיךְ: [ב]נָנוּס פָּסוּל; אֲרִיכֵי שָׁקֵי וְיָרוּקֵי — אֲסִירִי, וְסִימָנֵיךְ: [ג]יְרוּקִין פְּסוּלִין. אָמַר רַב יְהוּדָה: [ד]"שָׁלָךְ" — זֶה הַשּׁוּלָה דָּגִים מִן הַיָּם, "דּוּכִיפַת" — שֶׁהוּדוֹ כָּפוּת. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: "דּוּכִיפַת" — שֶׁהוּדוֹ כָּפוּת, [ה]וְזֶהוּ שֶׁהֵבִיא שָׁמִיר לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ. רַבִּי יוֹחָנָן, כִּי הֲוָה חָזֵי שָׁלָךְ — אָמַר: "מִשְׁפָּטֵיךְ תְּהוֹם רַבָּה"; כִּי הֲוָה חָזֵי נְמָלָה — אָמַר: "צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל". אָמַר אַמֵּימָר: לַקְנֵי וּבַטְנֵי — שַׁרְיָין; שַׁקְנָאֵי וּבַטְנָאֵי, מָקוֹם שֶׁנְּהַגּוּ לֶאֱכוֹל — אוֹכְלִין, מָקוֹם שֶׁנְּהַגּוּ לֶאֱכוֹל — אֵין אוֹכְלִין. —[ו]אַטּוּ בְּמִנְהָגָא תַּלְיָא מִילְּתָא? —אִין, וְלָא קַשְׁיָא: [ז]הָא — בְּאַתְרָא דְּשְׁכִיחִי פֶּרֶס וְעָזְנִיָּה, הָא בְּאַתְרָא דְּלָא שְׁכִיחִי פֶּרֶס וְעָזְנִיָּה. אָמַר אַבַּיֵי: קְוָאי וְקַקְוָאי — אֲסִירִי, קַקְוָאתָא — שַׁרְיָא. בְּמַעַרְבָא מָלְקוּ עִילָּוָה, וְקָרוּ לָהּ תַּחְוּתָא. תָּנוּ רַבָּנַן: [ח]"תִּנְשֶׁמֶת" — בָּאוּת שֶׁבָּעוֹפוֹת. אַתָּה אוֹמֵר בָּאוּת שֶׁבָּעוֹפוֹת, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בָּאוּת שֶׁבַּשְּׁרָצִים? אָמַרְתָּ: [ט]צֵא וּלְמַד מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן — דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ: בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר — בְּעוֹפוֹת, אַף כָּאן — בְּעוֹפוֹת. תַּנְיָא נַמִּי גַּבֵּי שְׁרָצִים כְּהַאי גַּוְונָא: "תִּנְשֶׁמֶת" — בָּאוּת שֶׁבַּשְּׁרָצִים. אַתָּה אוֹמֵר בָּאוּת שֶׁבַּשְּׁרָצִים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בָּאוּת שֶׁבָּעוֹפוֹת? אָמַרְתָּ: צֵא וּלְמַד מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ: בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר — בִּשְׁרָצִים, אַף כָּאן — בִּשְׁרָצִים. אָמַר אַבַּיֵי: בָּאוּת שֶׁבָּעוֹפוֹת — קִיפּוֹף, בָּאוּת שֶׁבַּשְּׁרָצִים — קוֹרְפְּדַאי. אָמַר רַב יְהוּדָה: [י]"קָאָת" — זוֹ הַקּוֹק, "רָחָם" — זוֹ שְׁרַקְרַק.

העוף הנקרא בת מזגא חמרא [בת מוזגת היין] — **שריא** [מותר], **וסימניך** לזכור — מה שאמרו חכמים בענין אחר: **"יפה כח הבן מכח האב"**, שמוזגת היין אסורה, ובת מוזגת היין מותרת. **אמר רב יהודה:** העוף הקרוי **שקיטנא** [שקיטן] **יש בו כמה מינים, אריכי שקי** [בעלי שוקיים ארוכים] **וסומקי** [ואדומים, שגופם אדום] — **שריא** [מותר], **וסימניך** לזה הוא עוף בשם **מורזמא**, שכך היה נראה, וידוע היה שהוא טהור. **גוצי וסומקי** [קטנים ואדומים] — **אסירי** [אסורים], **וסימניך** מה ששנו חכמים: כהן **ננוס** (ננס) **פסול** לעבודה במקדש. **אריכי שקי וירוקי** [ארוכי שוקיים, וירוקים, צהובים] — **אסירי** [אסורים], **וסימניך** מה ששנינו בהלכות טריפות: בני מעיים **ירוקין פסולין. אמר רב יהודה: שלך** שנזכר בין העופות הטמאים (ויקרא יא, יז) — **זה** העוף **השולה דגים מן הים, דוכיפת** (שם יט) נקרא כך על שם **שהודו כפות**, שיש לו כרבולת עבה, הנראית כפופה וקשורה. ומעירים, **תניא נמי הכי** [שנויה ברייתא גם כן כך]: **דוכיפת** — הוא העוף **שהודו כפות, וזהו** העוף שכמסופר במקום אחר (גיטין סח,ב) **הביא שמיר לבית המקדש** בימי שלמה, כדי לבקע באמצעותו את האבנים לבנין המקדש, שנאמר בו: "כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהיבנותו" (מלכים א ו, ז). מסופר: **ר' יוחנן, כי הוה חזי** [כאשר היה רואה] **שלך, אמר** [היה אומר]: **"משפטיך תהום רבה"** (תהלים לו, ז). **כי הוה חזי** [כאשר היה רואה] **נמלה, אמר** [היה אומר]: **"צדקתך כהררי אל"** (שם). **אמר אמימר:** העופות הקרויים **לקני ובטני שריין** [מותרים]. אלו הקרויים **שקנאי ובטנאי, מקום שנהגו לאכול** אותם — **אוכלין, מקום שנהגו שלא לאכול — אין אוכלין.** ותוהים: **אטו במנהגא תליא מילתא** [וכי במנהג תלוי הדבר] האם הוא מותר או אסור? ומשיבים: **אין** [כן], **ולא קשיא** [ואין זה קשה]: **הא** [זה] **שאסור** — הרי זה **באתרא דשכיחי** [במקום שמצויים] **פרס ועזניה,** שיש להם דמיון לעופות אלה, ואנשים עלולים להחליף ביניהם. **הא** [זה] **שמותר** — **באתרא דלא שכיחי** [במקום שאין מצויים] **פרס ועזניה, והחשש אינו קיים. אמר אביי:** העופות הקרויים **קואי וקקואי אסירי** [אסורים], **קקואתא שריא** [מותרת]. **ואילו במערבא מלקו עילוה** [בארץ ישראל היו מלקים עליה] את מי שאוכל אותה, **וקרו** [וקוראים] **לה תחוותא. תנו רבנן** [שנו חכמים]: **"תנשמת"** שנזכרת בין העופות הטמאים (ויקרא יא, יח) היא **באות שבעופות.** ויש לשאול: **אתה אומר באות שבעופות, או אינו אלא באות שבשרצים?** שהרי גם בין השרצים הטמאים נזכרה תנשמת (שם ל)! **אמרת: צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן,** שאחת מהן היא: **דבר הלמד מענינו,** שיש לפרש את הכתוב לפי הענין שבו הוא נזכר. והרי **במה הכתוב** באותם פסוקים **מדבר? בעופות, אף** תנשמת שנזכרת **כאן** היא **בעופות.** ומעירים: **תניא נמי** [שנויה גם כן ברייתא] **גבי** [אצל] פרשת **השרצים כהאי גוונא** [כגון זה]: **תנשמת** האמורה שם היא **באות שבשרצים. אתה אומר באות שבשרצים, או אינו אלא באות שבעופות? אמרת: צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן** במידת **דבר הלמד מענינו, במה הכתוב מדבר? בשרצים, אף** התנשמת הנזכרת **כאן** היא **בשרצים. אמר אביי: באות שבעופות** הוא הקרוי **קיפוף, באות שבשרצים** הוא הקרוי **קורפדאי. אמר רב יהודה: קאת** הנזכרת בין העופות הטמאים (שם יח) — **זו הקוק, רחם — זו הקרוי שרקרק.**

בת מזגא חמרא — זה שמה. **יפה כח הבן** — הלכה היא בפרק "כל הנשבעין" בשבועות (מא,א). **שקיטנא** — שם העוף. ויש בהן שני מינין, אותם ששוקיהן ארוכין וגופו אדום — שרי. **מורזמא** — שם עוף שהיה מומחה להם בטהור, ושוקיו ארוכין וגופו אדום. **ננוס פסול** — במומי כהנים בבכורות (מה,ב). **ירוקין פסולין** — גבי נחמרו מעיה תנן ליה במתניתין (חולין נו,א). זה השולה דגים מן הים — אינהו הוו בקיאי ביה, והוא עורב המים. **שהודו כפות** — כרבלתו עבה ודומה כמי שכפולה לתוך הראש וכפותה שם. והוא עוף גדול כתרנגול, וקורין לו *[1]פואו"ן שלביי"א. וזהו שהביא שמיר למקדש — דהא "נגר טורא" מתרגמינן ליה, והוא תרנגולא בר. ובגיטין בפרק "מי שאמרו" (סח,ב) מפרש מאי עביד ביה דמנגר ביה טוריא. **צדקתך כהררי אל** — דאפילו נמלה אית ליה חיותא כגדולה. **ומשפטיך אף בתהום רבה** — שזמנתה שלא לשפוט ולעשות נקמתך בדגת הים להמית המזומנים למות, לשון מורי. לישנא אחרינא: נמלה הוא אומר "צדקתך כהררי אל" — שמזונותיה מזומנין לה בלא טורח, ועם מי שאתה נשפט אתה דנו עד תהום רבה, כגון שלא שטורח לבקש שם מזונותיו. **לקני ובטני שריא שקנאי ובטנאי** — מקום שנהגו כו'. **דשכיחי** — שראיתם שהוחזקו שם פרס ועזניה — אסירי, דהני נמי בחד סימן אתו, ושמא ממינם הן. באתרא דלא שכיחי פרס ועזניה — שרו, דהא מסתמא לא מחזקינן להו, דלא שכיחי בישוב. **(תחותא) באות שבעופות** — עוף הנועץ בגילה, *[2]צואיט"ה בלעז. **באות שבשרצים** — *[3]טלפ"א. תרי תנשמת כתיבי, חד בעופות וחד בשרצים. **דבר הלמד מענינו** — אחד משלש עשרה מדות היא. **קיפוף** — *[4]ציאי"ט. **ולי נראה** שקורין *[5]קלב"א שורי"ץ שדומה לטלפ"א שבשרצים. **קורפדאי** — *[3]טלפ"א.

תוספות

הא באתרא דשכיחי פרס ועזניה — פירש הקונטרס: דבאתרא דשכיחי חיישינן, משום דדמו לפרס ועזניה, שמא מינם הוא. וקשה: דאם כן, בכל דוכתא ליתסרו! אלא נראה לפרש: דודאי לאו ממינייהו הם. אלא באתרא דשכיחי חיישינן, משום דדמו לפרס ועזניה, ומיחלפא בהם. אבל באתרא דלא שכיחי — ליכא למיחש למידי, ושרו.

באות שבעופות קיפוף — שלשה מיני קיפוף הם. האי שהוא באות שבעופות זהו תנשמת, כדקאמר: דתנשמת הוא באות שבעופות. ועוד יש כוס וינשוף, דמתרגמינן "קריא וקיפופא", והוא ניהו דאמרינן ב"המפלת" (נדה כג,א) דעייניהם הולכות לפניהם כשל אדם כמו קריא וקיפופא. ובברכות פרק "הרואה" (נז,ב) אמרינן: כל מיני עופות יפים לחלום חוץ מקריא וקיפופא. ועוד יש קיפוף אחר שהוא חיה, כדאמרינן נמי בפרק "הרואה" (שם, עיין שם): כל מיני חיות יפין לחלום חוץ מן הפיל והקוף והקיפוף. וכן בפרק קמא דבכורות (ח,א): הארי והדוב הנמר והקוף והקיפוף — לשלש שנים.

מסורת הש"ס

א. שבועות מח,א. חולין מט,ב. ירושלמי כתובות פ"ט ה"ז. ירושלמי סנהדרין פ"ח ה"ו.
ב. ראה משנה בכורות מה,ב.
ג. משנה חולין נו,א.
ד. ילק"ש תורה תקלז (ושם כל הסוגיה).
ה. ראה גיטין סח,א. מדרש תהלים פע"ח ב. ילק"ש נ"ך תתקעב.
ו. (שאלה זו) ב"מ ע,א.
ז. ראה חולין סב,א.
ח. ילק"ש תורה תקלז.
ט. (כעין זה) סנהדרין פו,א. חולין קטו,ב. מכילתא שמות כ, יב. מדרש תנאים דברים ה, יז.
י. תו"כ ברייתא דרבי ישמעאל.
יא. (בשינוי) ירושלמי שבת פ"ב ה"א.

גרסות

ראה בהשלמות.

העולם

שקיטנא
השקיטנא הוא כנראה העוף הקרוי בימינו שקיטן (פלמינגו — Phoenicopterus), והוצעו כמה אפשרויות להסביר את הסוגים המוזכרים כאן, ראה נספח תמונות עמ' 17.

מורזמא
יש המזהים את המילה מורזמא כמורכבת משתי מילים בפרסית mur̥ zimč ואדום'. בספרות הערבית העתיקה נקרא הפלמינגו בשם מרזם (مرزم), שאחת ממשמעויותיו היא 'השואג', או 'הכורז'.

שלך
השלך הוא כנראה ינשוף הדגים (Fish owl, Ketupa) או הקורמורן (Phalacrocorax), ראה נספח תמונות עמ' 17.

דוכיפת

הדוכיפת (Upupa epops) היא מין יחודי של ציפור, המתייחדת בציצית כתומה לראשה, ונראה כי בגללה קראו לה "תרנגול בר". זיהוי הדוכיפת עם תרנגול הבר היה מושרש כל כך, עד שלאחר אסרו הקראים את אכילת התרנגולים, משום שלדעתם הם הדוכיפת שבתורה. וראה גם נספח תמונות עמ' 17.

קואי וקקואתא
במקומות אחרים, קרויים אווזים "קקיי", ולפיכך נראה כי מדובר על עופות דומים להם. נראה כי עופות אלה קרויים על שם הקולות שהם משמיעים (דבר המובן יותר לפי המסורת העתיקה, המצויה אצל יהודי תימן ועוד, של הגיית הו' כמו w).

באות
לפירוש המילה יש מספר הצעות. ביוונית המילה בואס מתייחסת לאחת מציפורי הלילה, ומשורש זה נגזר גם אחד משמותיה הערביים של התנשמת — "בוהאא" — (بوهة). היו שהציעו שמילה זו היא חיקוי לקול הנשיפה שהיא משמיעה (הסבר המתאים גם לזיהוי הזיקית כתנשמת שבשרצים). פירושים נוספים למילה הם: מאוס, צועק, לילי.

תנשמת, קיפוף, קאת זו הקוק
ראה בהשלמות.

*[1]**פואו"ן** שלביי"א (צ"ל: פאון שלוי"א) מן הצרפתית העתיקה Paon salwaje — מלולית: טווס בר. ואולי הוא הקרוי בזמננו דוכיפת.
*[2]**צואיט"ה** מן הצרפתית העתיקה cuete — עוף לילה, ממיני הינשופים.
*[3]**טלפ"א** מן הצרפתית העתיקה talpe — חפרפרת.
*[4]**ציאי"ט** (צ"ל: צואיט"א) מן הצרפתית העתיקה cuete — עוף לילה, ממיני הינשופים.
*[5]**קלב"א שורי"ץ** מן הצרפתית העתיקה chalve soriz — עטלף.

עיונים

מורזמא רש"י פירש שהיא שם של ציפור טהורה מוכרת, בעלת גוף אדום ורגלים ארוכות (ומדבריו עולה כי "סומקי" ו"ירוקי" אינו צבע הרגלים, אלא צבע הגוף). ובספר הערוך כתב כי "מורזמא" היא מלה פרסית שמשמעה — דבר ארוך ואדום. וראה בגרסות, שבחלק מכתבי היד נאמר תחילה: וסימנך אדומים כשרים. ולפי זה, מורזמא הוא שם של עוף נוסף, שעליו נאמרו דברי הגמרא בהמשך.

וזהו שהביא שמיר לבית המקדש השמיר, לפי מסורת חכמים, הוא אחד הדברים הפלאיים שנבראו בערב שבת בין השמשות (אבות פ"ה מ"ו), ולפי המפרשים הוא בעל חיים קטן, או צמח הדומה לשעורה, שמניחים אותו על סלע והוא מתבקע. ובמסכת גיטין (סח, א—ב) מסופר שהשמיר היה מצוי אצל תרנגול בר, הקרוי "נגר טורא" (=חרש ההרים), שהוא התרגום לדוכיפת (ויקרא יא, יט), וכיצד הצליחו להשיגו.

משפטיך תהום רבה וכו' צדקתך כהררי אל ראה שני פירושים ברש"י. ורבינו גרשום פירש "כהררי אל" כמו "תהום רבה", שהמזון שסוחבת הנמלה על גבה כבד לה כמו הר. ולמהרש"א פירוש אחר: צדקתך שאתה עושה לנמלה — שאתה נותן לה דעת להכין מזונותיה בקיץ הוא במדת טובך — גלויה כהררי אל ומפורסמת, ומשפטיך שאתה עושה בדגים — הוא במקום סתר בתהום רבה.

הא באתרא דשכיחי פרס ועזניה כלומר, במקום הסמוך למדבר, או במקום שהוחזקו שם פרס ועזניה הרי אלו אסורים, אבל בסתם מקום ישוב אינם מצויים (לעיל סב,א. ראה רמב"ן ומהרש"ל). ורש"י פירש שהואיל ומדובר בעופות דומים לפרס ועזניה, יש לחשוש שהם ממין פרס או עזניה. ובתוס' התקשו בדבר, שהרי אם ספק הוא — בכל מקום שיימצאו קיים הספק. ופירשו כי עופות אלו באמת אינם ממין פרס ועזניה, אלא שהם דומים להם, וכיון שמצויים שם פרס ועזניה — יש חשש שיחליפו ביניהם. ואילו רבינו גרשום כתב כי לעופות אלה יש סימן טהרה אחד — שאינם דורסים, כמו לפרס ועזניה, והחשש הוא שיבואו להתיר בשל כך גם פרס ועזניה.

באות שבעופות וכו' באות שבשרצים יש שהבינו כי "באות" (או "בואת", ויש עוד גרסאות, ראה "גרסות") הוא שם של בעל חיים, תרגום ארמי של תנשמת, וכן נראה לכאורה מתרגום אונקלוס — בֻּוְתָא (הבי"ת פתוחה), ובדומה לכך בתרגום המכונה תרגום יונתן בן עוזיאל — אוּתְיָא (אלא שביחס ל"תנשמת" שבשרצים תרגם אונקלוס "אשותא"). וכן נראה מן הפירוש שהביא רש"י לתנשמת שבעופות, שהוא כוס (עוף לילי דורס). אבל מהרש"ל כתב כי "באות" עניינו — מאוס. ולפי זה, הכוונה היא למאוס שבעופות ולמאוס שבשרצים. והוא נראה מעין מה שפירש רש"י, שמדובר בשני בעלי חיים דומים לזה, בעופות — עטלף, ובשרצים — חפרפרת, שלשניהם מראה מבהיל (ויש ראשונים שפירשו כי היא קרויה "באות" על שם שהרואה אותה משתומם ונבהל, אולי כמו בעתה). ויש שפירש כי העוף תנשמת קרוי כן משום שנשימתו חזקה ונשמעת למרחוק (ר' דוד צבי הופמן).

באות שבעופות קיפוף בתוס' העירו כי "קיפופא" הוא תרגום אונקלוס לינשוף שבמקרא (ויקרא יא, יז). ולפי זה כתבו כי צריך לומר שיותר מעוף אחד מכונה קיפוף בלשון חכמים. ועוד העירו כי יש גם חיה הקרויה בשם זה.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

רחמים — מטר. אמידי — על סוס דבר. ועביד שרקרק — כשהוא מנפנף נשמע כאומר "שרקרק". דאי יתיב אארעא — ואינו עומד, אלא יושב ומנפנף — סימן בשורה הוא. אארעא — שאין דרכו כן. בי כרבא — תריסה. גללא — אבן גלל מן המרוס. בדייא — כמו "בדאה", בדאי ושקרן, ולפיכך לקה. העמקי וראשי יונים — לקמיה מפרש. אטו קמן קאי — כיון ד"למינהו" נמי עורב קא מפרשת ליה, ועורב קמא דלא יהבת ביה סימנא הי ניהו? וכי בידו היה התנא לאוחזו ומראה: זה עורב שתם? היה לו לומר: "עורב" — זה עורב פלוני! אמה אגל גל גראית עמוקה, וכן כל לבן ושחור בנשר גראה הלבן עמוק, כך בהרת לבנה היא. בריש יוני — לפני היוניס. זה הנץ — *[6]אשפרוי"ר. בר חיריא — שרינקא. והכא ליכא לאקשויי "אטו קמן קאי", דהא לא קאמר: "למינהו" זה נץ פלוני, שמע מינה אין לך קרוי נץ אלא אחד. חסידות — מחלקת מזונותיה. שמנאפת — כמו: "התאנף בי" (דברים ד). בספר ויקרא [יא] כתיב: "ואת הדאה ואת האיה למינה", ובמשנה תורה [יד] כתיב: "והדאה ואת האיה והדיה למינה". אבוה דאמך — רב חנן בר רבה, שהיה אמוה דרב אסדא ב"עשרה יוחסין" (קדושין פא,ב). דהאנפה "למינה", דאיה דויקרא "למינה", "למינו" דעורב, "למינהו" דנץ. דאה — דויקרא, ואיה דמשנה תורה — אחת היא.

תוספות

הנץ זה הנץ — הכא לא שייך למיפרך: אטו קמן קאי, דקאמר: זה הנץ? דהא קאמר: זה הנץ — זהו אותן שקורין נץ. אבל לעיל, דעורב העמקי נמי קרוי עורב — שייך למפרך מה זה מפורש יותר מזה.

נץ — פירש בקונטרס: אשפרוי"ר. ואי אפשר לומר כן, דהא נץ הוא מתשעה עשר עופות, ואינן דורסין כדפירש לעיל. וחזינן ליה דאשפרוי"ר דריס, בין לפירוש הקונטרס, בין לפירוש רבינו תם שלוכד העוף ואוכלו מחיים. וכמו כן טועין גבי נשר, שקורין אייגל"א, ואינו, דנשר יש לו ארבעה סימני טומאה, ואייגל"א יש לו אצבע יתירה. וכן אמר דקורא הוא קוק"ו בלעז. ואינו, דאותו קוק"ו בחזקת טמא מחזקינן, וקורא טהור הוא, כדמוכח בפרק "שילוח הקן" (חולין קלח,ב. קמ,ב) דרבי אליעזר מחייב בשילוח מפני שהוא טהור. ורבנן לא פליגי אלא מפני דרובץ על ביצים שאינן שלו, אבל כולהו מודו דגופו טהור.

יב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "רָחָם"? כֵּיוָן שֶׁבָּא רָחָם בָּאוּ רַחֲמִים לָעוֹלָם. אָמַר רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי: וְהוּא דְּיָתֵיב אַמִּידֵי וְעָבֵיד "שְׁרַקְרַק". וּגְמִירִי, דְּאִי יָתֵיב אַאַרְעָא וְשָׁרֵיק — אֲתָא מְשִׁיחָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם". אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר שִׁימִי לְמָר בַּר רַב אִידַּאי: וְהָא הַהוּא דְּיָתֵיב בֵּי כְּרָבָא וּשְׁרַק, וַאֲתָא גְּלָל אַפְסְקֵיהּ לְמוֹחֵיהּ! אָמַר לֵיהּ: הַהוּא בַּיְּדָא הֲוָה. תָּנוּ רַבָּנַן: יג "עֹרֵב" — זֶה עוֹרֵב, "אֶת כָּל הָעֹרֵב" — לְהָבִיא עוֹרֵב הָעֲמָקִי, "לְמִינוֹ" — לְהָבִיא עוֹרֵב הַבָּא בְּרָאשֵׁי יוֹנִים. אָמַר מָר: "עֹרֵב" — זֶה עוֹרֵב. אַטּוּ קַמָּן קָאֵי? אֶלָּא אֵימָא: "עֹרֵב" — זֶה עוֹרֵב אוּכְּמָא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "קְוִצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב". "הָעֲמָקִי" — חִיוָּרָא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּמַרְאֵהוּ עָמֹק מִן הָעוֹר" — יד כְּמַרְאֵה חַמָּה הָעֲמוּקָה מִן הַצֵּל. וְעוֹרֵב הַבָּא בְּרָאשֵׁי יוֹנִים. אָמַר רַב פַּפָּא: לָא תִּימָא דְּאָתֵי בְּרֵישׁ יוֹנֵי, אֶלָּא דְּדָמֵי רֵישֵׁיהּ לִדְיוֹנָה. תָּנוּ רַבָּנַן: טו "הַנֵּץ" — זֶה הַנֵּץ, "לְמִינֵהוּ" — לְהָבִיא אֶת בַּר חִירְיָא. מַאי בַּר חִירְיָא? דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ תַּרְתֵּי אִינּוּן, אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שׁוּרִינְקָא. טז אָמַר רַב יְהוּדָה: "הַחֲסִידָה" — זוֹ דַּיָּה לְבָנָה, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ חֲסִידָה — שֶׁעוֹשָׂה חֲסִידוּת עִם חַבְרוֹתֶיהָ; "הָאֲנָפָה" — זוֹ דַּיָּה רַגְזָנִית, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ אֲנָפָה — שֶׁמְּנַאֶפֶת עִם חַבְרוֹתֶיהָ.

א יז אָמַר רַב חָנָן בַּר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, אָמַר רַב חָנָן בְּרֵיהּ דְּרָבָא אָמַר רַב: יח עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה עוֹפוֹת טְמֵאִין הֵן. אָמַר לֵיהּ רַב חָנָן בַּר רַב חִסְדָּא לְרַב חִסְדָּא: דְּהֵיכָא? אִי דְּוַיְקָרָא — עֶשְׂרִים הָווּ! אִי דְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה — עֶשְׂרִים וְחַד הָווּ! וְכִי תֵּימָא: דָּאָה, דִּכְתִיבָא בְּוַיְקָרָא וְלָא כְּתִיבָא בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה, שָׁדְיָיהּ עֲלַיְיהוּ — אַכַּתִּי עֶשְׂרִין וּתְרֵין הָווּ! אָמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר אֲבוּהּ דְּאִמָּךְ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: "לְמִינָהּ" "לְמִינָהּ" "לְמִינוֹ" "לְמִינֵהוּ" — הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע. — אִי הָכִי, עֶשְׂרִין וְשִׁית הָווּ! אָמַר אַבַּיֵי: דָּאָה וְרָאָה — אַחַת הִיא. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ תַּרְתֵּי אִינּוּן, וביחס לרחם הנזכר באותו פסוק, אמר ר' יוחנן: **למה נקרא שמו רחם? כיון שבא רחם** לארץ **באו רחמים לעולם**, שהוא בא סמוך לעונת הגשמים, שהם רחמים לעולם. **אמר רב ביבי בר אביי: והוא** סימן לגשמים רק בשעה **דיתיב אמידי ועביד** [שיושב על דבר מה ועושה קול] **"שרקרק"**, ולא כשהוא מעופף. **וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק** [ולמודים אנו במסורת שאם הוא יושב על הארץ, שלא כדרכו ושורק] — סימן הוא **שאתא משיחא** [בא המשיח], **שנאמר "אשרקה להם ואקבצם"** (זכריה י, ח). **אמר ליה** [לו] **רב אדא בר שימי למר בר רב אידאי: והא ההוא דיתיב בי כרבא ושרק** [והרי מעשה באותו רחם שישב בשדה חרוש ושרק], **ואתא גלל אפסקיה למוחיה** [ובאה אבן ושברה את מוחו, גולגלתו]! **אמר ליה** [לו]: **ההוא ביידא הוה** [אותו רחם שקרן היה], ולכן אירע לו כן. ועל הכתוב "את כל עורב למינו" (ויקרא יא, טו) **תנו רבנן** [שנו חכמים]: **"עורב"** — **זה עורב, "את כל העורב"** — **להביא עורב העמקי, "למינו"** — **להביא עורב הבא בראשי יונים.** ומבארים את הברייתא. **אמר מר** [החכם]: **עורב** — **זה עורב.** ושואלים: **אטו קמן קאי** [וכי לפנינו הוא עומד] כשאנו שונים ברייתא זו, שאפשר להראות עליו באצבע ולומר: **זה עורב? אלא אימא** [אמור] כך: **"עורב"** — **זה עורב אוכמא** [שחור], **וכן הוא אומר "קווצותיו תלתלים שחורות כעורב"** (שיר השירים ה, יא). **ומה ששנינו עורב העמקי עניינו** — **עורב חיוורא** [לבן]. **וכן הוא אומר: "והנה מראהו עמוק מן העור"** (ויקרא יג, ל), **והסבירו חכמים** — **כמראה חמה העמוקה מן הצל,** שהמקום המואר והבהיר נראה נמוך ועמוק יותר מן הצל המוטל עליו. **ובביאור מה ששנינו: ועורב הבא בראשי יונים, אמר רב פפא: לא תימא דאתי בריש יוני** [אל תאמר שהכוונה היא שהוא בא בראש היונים], **לפניהם, ששוכן עמם. אלא, דדמי רישיה לדיונה** [שדומה ראשו לראש של יונה]. ועל הכתוב "ואת הנץ למינהו" (ויקרא יא, טז) **תנו רבנן** [שנו חכמים]: **"הנץ"** — **זה הנץ עצמו, "למינהו"** — **להביא את** העוף הקרוי **בר חיריא.** ושואלים: **מאי** [מהו] **בר חיריא? אמר אביי:** הוא העוף שנקרא **שורינקא.** ועל הכתוב ברשימת העופות הטמאים "ואת החסידה האנפה למינה" (שם יט) **אמר רב יהודה: "החסידה"** — **זו דיה לבנה. ולמה נקרא שמה חסידה? שעושה חסידות עם חברותיה,** שעוזרת להם ממזונותיה. **"האנפה"** — **זו דיה רגזנית. ולמה נקרא שמה אנפה? שמנאפת** (שכועסת ורבה) **עם חברותיה.**

א **אמר רב חנן בר רב חסדא אמר רב חסדא אמר רב חנן בריה** [בנו] **של רבא אמר רב: עשרים וארבעה עופות טמאין הן. אמר ליה** [לו] **רב חנן בר רב חסדא לרב חסדא אביו:** עופות טמאים **דהיכא** [של היכן בתורה]? שהרי שתי רשימות של העופות הטמאים יש בתורה, **אי** [אם] אלה **שבויקרא** (פרק יא) — הלא רק **עשרים הוו** [הם]! **אי** [אם] אלה **שבמשנה תורה** (דברים פרק יד) — הלא רק **עשרים וחד הוו** [ואחד הם]! **וכי תימא** [ואם תאמר]: **דאה דכתיבא** [שכתובה] **בויקרא ולא כתיבא** [ואינה כתובה] **במשנה תורה, שדייה עלייהו** [הטל, הוסף אותה עליהם] **על** אלה **שבמשנה תורה** — **אכתי עשרין ותרין הוו** [עדיין עשרים ושנים הם], **ולא יותר! אמר ליה** [לו] **רב חסדא: הכי אמר אבוה דאמך** [כך אמר אבי אמך], **הוא רב חנן בר רבא משמיה** [משמו] **של רב: "למינה" "למינה" "למינו" "למינהו"** שנזכרו בפרשת העופות הטמאים — **הרי כאן ארבע** נוספים. ומקשים: **אי הכי עשרין ושית הוו** [אם כך עשרים ושש הם]! **אמר אביי: דאה** שנזכרה בויקרא, **וראה** שנזכרה במשנה תורה — **אחת היא, דאי סלקא דעתך תרתי אינון** [שאם עולה על דעתך ששתים הן], **שני עופות שונים,**

עיונים

ואתא גלל אפסקיה למוחיה מהרש"א פירש כי הקושיה היא על מה שאמר רב ביבי, שרק כשהוא יושב על דבר מה, ולא על הארץ — הרי זה סימן לגשמים. אותו גלל שהיכה בו בא מחמת הגשמים (כגון ברד), מכאן מוכח לכאורה שהגשמים באים גם אם הוא יושב על הארץ. ועל כך תירצו כי לא מחמת שריקתו באו הגשמים, אלא כדי להענישו על ששיקר, ששרק כסימן למשיח שבא.

ההוא ביידא הוה כמו "בדייא" — בדאה. כלומר, שקרן, ולפיכך לקה (רש"י). ורבינו גרשום פירש שלא היה זה רחם, אלא עוף הדומה לו, ולכן הוא קרוי שקרן.

העמקי חיוורא לא לבן ממש, שאין עורב לבן. אלא הכוונה היא שיש בו חברבורות לבנות (חידושי הר"נ לעיל סב,א, עיי"ש).

הנץ זה הנץ כאן לא שאלו כמו בעורב: וכי לפנינו הוא, שנדע על מה התנא מדבר? מפני שבשונה מעורב, שיש יותר ממין אחד הקרוי "עורב", כגון עורב העמקי, בנץ יש רק מין אחד (תוס').

החסידה נחלקו הראשונים האם מדובר בעוף השוכן בגגות הבתים, הקרוי בפינו חסידה. שהסבורים שמדובר באותו עוף אמרו שהוא אסור, ויש שנהגו בה היתר (ראה שו"ת הרא"ש כלל ב סימן ב).

שמנאפת כפי העולה מחלק מגרסות התלמוד, יש כאן חילוף אותיות, וכאילו נאמר "מאנפת", כלשון הכתוב "ויתאנף ה' בבם" (דברים ח, ט ועוד), שמשמעו רוגז, כעס, ריב.

למינה למינה למינו למינהו הכוונה היא למה שנאמר: "האיה למינה" (ויקרא יא, יד) "האנפה למינה" (שם יט), "עורב למינו" (שם טו), "הנץ למינהו" (שם טז). ומה שנזכרה במשנה תורה "הדיה למינה" (דברים יד, יג) — הדיה והאיה אחת היא, כמבואר להלן.

אורח ההלכה

עשרים וארבעה עופות טמאין הן המינים האסורים מן העוף ארבעה ועשרים הם: א) נשר. ב) פרס. ג) עזניה. ד) דאה, והיא הראה האמורה במשנה תורה. ה) איה, והיא הדיה האמורה במשנה תורה. ו) מין האיה, שכן כתוב בה "למינה" - מכלל שהיא שני מינים. ז) עורב. ח) זרזיר, שהוא "למינו" האמור בעורב. ט) יענה. י) תחמס. יא) שחף. יב) נץ. יג) ושרנקא, והוא "למינהו" האמור בנץ. יד) כוס. טו) שלך. טז) ינשוף. יז) תנשמת. יח) קאת. יט) רחמה. כ) חסידה. כא) האנפה. כב) מין האנפה, שכן נאמר בה "למינה". כג) הדוכיפת. כד) העטלף. כדברי רב חסדא בשם רב. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"א הי"ד).

מסורת הש"ס

יב. (כל הענין) ילק"ש תורה תקלז. שם נ"ד תקעח.
יג. תו"כ ויקרא יא, טז.
יד. ב"ב פד,א. שבועות ו,ב. בכורות מא,א. ירושלמי שבועות פ"א ה"א. תו"כ ויקרא יג, ב. ילק"ש תורה תקלז. תקנא. תרמב.
טו. (בשינוי) תו"כ ויקרא יא, טז.
טז. ילק"ש תורה תקלז.
יז. (כל הענין) ילק"ש תורה תקלז.
יח. ראה חולין סא,ב. פרדר"א פכ"ג.

גרסות

ועביד שרקרק בכתי"מ: **ועביד שריקריק** ובערוך: **ושריק רקרק.**
דאי יתיב אארעא ושריק בחלק מכתה"י: **דאי יתבא אארעא ועבדא שריקריק.**
אתי משיחא יש בכת"י: **מתפרק עלמא** ויש בכת"י: **אתי משיחא ומפרק לעלמא.**
ההוא דיתיב בי כרבא ושרק יש בכת"י: **ההוא דהוה יתיב ביני כרבא ועביד שריקריק** ויש: **ההוא דיתיב אארעא בי כרבא ושריק.**
המשך גרסות ראה בהשלמות

העולם

כיון שבא רחם באו רחמים לעולם
ראה נספח תמונות עמ' 18.
הרחם (Neophron perenopterus) הוא עוף דורס יחיד בסוגו במשפחת הנציים. תפוצתו של הרחם רחבה למדי והוא מצוי בהודו, דרום מערב אסיה, חצי האי האיברי ומרכז וצפון אפריקה.
הרחם הוא מן הקטנים במינים במשפחה, אורכו מהזנב לראש הוא כ—60 ס"מ, מוטת כנפיו כ—1.40 מטר ומשקלו מגיע לכ־2.1 ק"ג. הוא מופיע בציורים מצריים עתיקים רבים, ומכונה לפיכך גם "נשר מצרי" או "תרנגולת פרעה". לרחם יחסו אהבה לולדותיו, וכן יחסי חברה וריעות מפותחים יחסית, ואולי על שם כך נקרא רחם. לדברי רש"י כאן נקרא רחם כיון שבא סמוך לעונת הגשמים, שנקראו רחמים.

עורב העמקי
יש המזהים אותו כעקעק זנבתן (Pica pica bacteriana) ממשפחת העורביים.

עורב הבא בראשי יונים
היו שהציעו — ערבני (garullus glandarius). הצעה אחרת: כחל (Coracias garrulous) — עוף כחול הדומה בצורתו לעורב קטן. קולו רם וצרחני וקריאתו צרודה כקריאת הערבני ומכאן שם מינו garrulous, שהוא שמו המדעי של הסוג ערבני. זהו העוף היחיד המטיל ביצים הדומות לביצי יונה (ראה להלן סד,א), והוא גם דוגר על ביציו לעיתים יחד עם מיני יונים. וראה נספח.

נץ
ראה נספח תמונות עמ' 18.
הנץ (Accipiter) הוא סוג של עוף דורס ממשפחת הנציים. הנץ ידוע בראייתו המצוינת, אשר טובה יותר מראייתו של האדם פי שמונה — הנץ יכול לראות ממרחק 80 מטרים חפץ בגודל של סנטימטר אחד בלבד. הסוג מונה כ—47 מינים, מתוכם חמישה נצפו בארץ ישראל. וראה נספח.

חסידה שעושה חסידות עם חברותיה
ראה נספח תמונות עמ' 19.
אחד המאפיינים של החסידה (Ciconia) הוא שהיא מאכילה את גוזליה עד שהם מגיעים לבגרות.

אנפה
ראה נספח תמונות עמ' 19.

*[6]**אשפרוי"ר** (צ"ל: אישפרויי"ר) מן הצרפתית העתיקה esparwier — נץ.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

מכדי [הואיל] ואנו מניחים כי מה שנאמר ברשימת העופות הטמאים שבמשנה **תורה** (ספר דברים) **לאוסופי הוא דאתא** [להוסיף על זו שבויקרא הוא שבא], **מאי שנא הכא דכתיב** [מה שונה כאן, בויקרא, שכתוב] **דאה** (ויקרא יא, יד) **ומאי שנא הכא דכתיב** [ומה שונה כאן, במשנה תורה, שכתוב] **ראה** (דברים יד, יג), **ולא כתיב** [ולא כתוב] **דאה? אלא שמע מינה** [למד מכאן]: **מין ראה ודאה אחת היא.** ושואלים: **ואכתי** [ועדיין] **עשרים וחמשה הוו** [הם], ולא עשרים וארבעה כפי שאמר רב חסדא בשם רב! **אמר אביי: כשם שראה ודאה אחת היא, כך איה ודיה** שנזכרה במשנה תורה בלבד — **אחת היא. דאי סלקא דעתך תרתי אינון** [שאם עולה על דעתך ששתים הן], **מכדי** [הואיל] ואנו מניחים כי מה שנאמר **במשנה תורה לאוסופי הוא דאתא** [להוסיף על זו שבויקרא הוא שבא], **מאי שנא הכא דכתיב** [מה שונה כאן, בויקרא, שכתוב] **"למינה"** על איה (ויקרא יא, יד), שהכתוב בא לאסור עופות נוספים ממין האיה, **ומאי שנא התם דכתיב** [ומה שונה שם, במשנה תורה, שכתוב] **"למינה"** על **דיה** (דברים יד, יג), לאן נעלם מין האיה? **אלא שמע מינה** [למד מכאן]: **איה ודיה אחת היא.** ושואלים: **וכי מאחר שאיה ודיה אחת היא, למה ליה למיכתב** [למה לו לכתוב] **גם איה וגם דיה?** ומשיבים: **כדתניא** [כמו ששנויה ברייתא], **רבי אומר:** איה ודיה עוף אחד הן, ואם כן לכאורה, **אקרא אני** רק **איה,** ודי לי בכך כדי לאוסרה, **דיה למה נאמרה? כדי שלא תתן פתחון פה לבעל דין לחלוק, שלא תהא אתה קורא** אותה **איה, והוא,** אדם אחר, **קורא** אותה **דיה,** ורוצה להכשירה. וכן להיפך, אם היה כתוב רק דיה, שלא תהא **אתה קורא** אותה **דיה והוא קורא** אותה **איה** ומכשירה — **לכך כתב במשנה תורה: "והראה ואת האיה והדיה למינה"** (דברים יד, יג), לומר שכל הקרוי באחד משמות אלו — אסור. ונמצא שלשיטת רב חסדא בשם רב, שעשרים וארבעה עופות טמאים יש בתורה, דאה וראה אחת הן, וכן איה ודיה, ולא נוסף במשנה תורה עוף על אלו שבויקרא. **מיתיבי** [מקשים על כך] ממה ששנינו בברייתא: **למה** חזרו **ונשנו** בעלי החיים הטמאים במשנה תורה אחר שכבר הוזכרו בספר ויקרא? **בבהמה** נשנו **מפני השסועה** שנוספה שם (דברים יד, ז), ולא נזכרה בויקרא, **ובעופות — מפני הראה. מאי לאו** [האם לא], **ממה שבהמה** שנזכרת **התם** [שם] במשנה תורה — **לאוסופי** [באה להוסיף] עוד מין אחד, נלמד כי **בעופות נמי** [גם כן] — **לאוסופי** [להוסיף] מין חדש באו? ודוחים: **לא, התם לאוסופי** [שם, בבהמה, באה כדי להוסיף], **הכא לפרושי** [כאן בעופות, כדי לפרש]. **ופליגא** [וחלוקה דעה זו], שדאה וראה אחת היא, ואיה ודיה אחת היא, על **ר' אבהו, שאמר ר' אבהו: ראה זו איה, ולמה נקרא שמה ראה? מפני שרואה ביותר, וכן הוא אומר "נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה"** (איוב כח, ז), שאפילו איה שראייתה טובה ביותר אינה מכירה אותו. וכן **תנא** [שנה החכם]: הראה **עומדת בבבל ורואה נבלה בארץ ישראל.** ודנים בדברי ר' אבהו. מכיון **שראה היינו** [היא] **איה, מכלל** הדברים צריך אתה לומר **שדאה לאו היינו** [אין היא] **ראה, כפי שהסברנו לדעת רב חסדא בשם רב.** ואולם, **מכדי** [הואיל] ומה שנאמר **במשנה תורה לאוסופי הוא דאתא** [להוסיף הוא שבא], **מאי שנא הכא דכתיב** [מה שונה כאן, בויקרא, שכתוב] **דאה, ומאי שנא התם דלא כתיב** [ומה שונה שם, במשנה תורה, שלא כתוב] **דאה? אלא לאו שמע מינה** [האם לא תלמד מכאן] שמדובר באותו עוף? **ואם כן** בהכרח צריך אתה לומר כי לדעת ר' אבהו **דאה וראה ואיה — אחת היא.** ועוד, מכיון שלדברי ר' אבהו **ראה היינו** [היא] **איה, מכלל** הדברים צריך אתה לומר לכאורה, **שדיה לאו היינו** [אין היא] **איה.** ואולם, הואיל ומה שנאמר במשנה תורה בא להוסיף על הנאמר בויקרא, **מאי שנא התם דכתיב** [מה שונה שם, בויקרא, שכתוב] **"למינהו" על איה, ומאי שנא הכא דלא כתיב** [ומה שונה כאן במשנה תורה שלא כתוב] **"למינהו" על איה, אלא על דיה?** לאן נעלם מינה של האיה? **אלא** בא הדבר ללמדנו שאיה ודיה אחת היא. **ואם כן שמע מינה** [למד מכאן] **כי** לדעת ר' אבהו **דאה וראה דיה ואיה — אחת היא,** שכל אלה הם שמות שונים של מין עוף אחד. ונמצא שלשיטת ר' אבהו יש עשרים ושלושה עופות טמאים, ולא עשרים וארבעה כשיטת רב.

מכדי משנה תורה לאוסופי קאתי — כדלמרינן לקמן: למה נשנו בבהמה — מפני השסועה שלא נאמרה בויקרא, והיא בריה שיש לה שני גפין. ובעופות לא אשכחן מידי לאוסופי, אלא כתיב דאה בויקרא הכי, אלא דאה קרייה בויקרא. וכדי שלא יבא אדם להכשירה במקום שקורין אותה דאה, ויאמר: דאה אסרה תורה ולא דאה — הלכך חזרה וכתב דאה, והיא היא. דאי סלקא דעתך תרי נינהו — וכי היכי דבהמה לאוסופי אתא, בעופות נמי מוסיף — הוה ליה למיכתב הכא תרוייהו, ולמה גרעה לדאה? אלא שמע מינה לפרושי. כך איה ודיה — דכתיבא במשנה תורה אחת היא, ולא נכתבה אלא כדי שלא יתן פתחון פה לבעל דין לחלוק, כדפרישית, שלא תהא אתה קורא איה והוא קורא אותה דיה, ויאמר: לא זו אסרה תורה אלא איה. ומאי שנא התם דכתיבא למינה אדיה — וגרעה "למינה" דאיה. אקרא אני איה — די היה לי בקריאת איה, שהרי היא עצמה דיה, ולמה נאמרה דיה? לבעל הדין — למי שרוצה לחלוק עליך, ולדון ולהכשירה. שלא תהא אתה קורא איה — והוא אומר: איה אסרה תורה, אבל זו — דיה היא שמה. לפיכך פרט הכתוב בכל שמותיהם. **מיתיבי** — לרב, דאמר לעיל: עשרים וארבעה עופות טמאים הן, וקתני דאה וראה בחד, ואיה ודיה בחד. מדהנך — דבהמה. **הנך נמי לאוסופי** — ושמע מינה: דאה וראה תרי מינהו, וטפו להו! **לפרושי** — כל שמותיה. והוא הדין דהוה בעי למתני: מפני האיה ודיה, אלא מדלא מיינייהו נקט. **ופליגא הא דרב חסדא אדרבי אבהו** — דכיון דאמר רבי אבהו: דאה היא איה, ואנן על כרחיך אשכחן דדאה וראה ואיה ודיה אחת היא, מדלא הדר כתבה במשנה תורה, אלמא לרבי אבהו דאה וראה ודיה חדא היא, ובלרי להו. הכי גרסינן: **עומדת בבבל ורואה נבלה בארץ ישראל.** ופרכינן לרבי אבהו: מדקאמר דאה היא איה — מכלל דדאה לאו היינו ראה. דקא סלקא דעתין דרבי אבהו נמי עשרים וארבעה עופות טמאין אית ליה. **שמע מינה וכו'** — ודרבי אבהו פליגא אדרב כדאמרן. והא פירכא בעלמא מיפריך כי אתמר דרבי אבהו בבי מדרשא, ומקמי דתיקו לן האי "ופליגא" דאמרן לעיל.

תוספות

למה ליה למיכתב איה ודיה — הכי נמי הוה מצי למנקט מראה ודאה, אלא חדא נקט. וצריך לדקדק: ומאי שנא דכתיב בויקרא דאה ובמשנה תורה כתיב ראה, ולא כתיב תרוייהו בחד דוכתא. וגבי איה כתיב בויקרא איה, ובמשנה תורה כתיב תרוייהו, איה ודיה? ויש לומר: דהיינו טעמא, דבשלמא דאה וראה לא רצה לכתוב שניהם במשנה תורה, אף על פי שמן הדין היה לו לכתוב במשנה תורה כל השמות, דאתא לאוסופי ולפרושי — משום דאם כן הוה אמינא דדאה וראה תרתי נינהו, ולאוסופי קא אתי. אבל באיה ודיה אין לטעות אף על פי שכתוב שניהם, דמדכתיב "למינהו" אאיה, ובמשנה תורה כתיב "למינהו" אדיה — שמע מינה חדא היא.

מכדי משנה תורה לאוסופי הוא דאתא הנחה זו, העומדת ביסוד הסוגיה כאן (ויש הסבורים כי יש תנאים החולקים על כך בתורת כהנים ובספרי, ראה פירוש הראב"ד לתו"כ) מתבססת על דברי רבי המובאים להלן, שרשימת בעלי החיים הטמאים שבמשנה תורה כוללת את אלו שבספר ויקרא, ובאה להוסיף עליהם. ולפיכך, אם יש בעל חיים שנזכר במשנה תורה ולא בספר ויקרא — בהכרח הוא אחד מבעלי החיים שנזכר בספר ויקרא, בשם אחר, ובאה התורה לפרש דבר זה עצמו, שלא נטעה להכשיר אותו מתוך הנחה שמדובר בבעל חיים אחר.

מין ראה ודאה אחת היא וכן העירו ראשונים שהשמות דומים מאד, ויש כאן רק חילוף של ד' ור', וכיוצא בזה מצאנו בכתוב "דודנים" (בראשית י, ה) ו"רודנים" (דברי הימים א א, יז) (לקח טוב דברים יד, יג). וכיוצא בזה יש לומר לגבי איה ודיה, שלדברי אביי עוף אחד הם. וכן ביחס לארבעה השמות האלו כולם, שכפי שהגמרא מסבירה להלן את שיטת ר' אבהו, מדובר בארבעה שמות של אותו עוף עצמו.

איה ודיה אחת היא ואמנם בניגוד לדאה וראה, שזו נזכרה בויקרא וזו במשנה תורה, איה חזרה ונזכרה שוב במשנה תורה עם הדיה — "ואת האיה והדיה למינה" (דברים יד, יג). אלא שכדברי הגמרא כאן, מה שנאמר "למינה" בויקרא ביחס לאיה, ובמשנה תורה ביחס לדיה, מוכיח שאיה זו דיה (וראה בתוס'). ויש שהוסיף כי יש לכך ראיה נוספת בכתוב, שנאמר שם "והראה ואת האיה והדיה", הרי ש"ואת" מפסיק בין ראה לדיה, ואינו מפסיק בין האיה לדיה (לב אריה).

למה ליה למיכתב איה ודיה בתוס' כתבו כי באותו אופן ניתן היה לשאול "למה ליה למיכתב דאה וראה", שהרי גם בזה וגם בזה מדובר בעוף הקרוי בשם אחד בספר ויקרא, ובמשנה תורה בשם אחר (אלא ששאל על איה ודיה מתוך שהוא עוסק בהם, או משום שדברי רבי בברייתא נאמרו עליהם). אבל מהרש"א כתב כי השאלה היא מכך שאיה חזרה ונזכרה פעם נוספת במשנה תורה יחד עם דיה (ועיין היטב בלשון הברייתא שמביאה הגמרא).

ופליגא דרבי אבהו וכו' כלומר, ר' אבהו חולק על מה שאמר רב חסדא בשם רב, שעשרים וארבעה עופות טמאים הם, וכפי שהגמרא הולכת ומוכיחה. שכיון שלדעתו, דאה וראה ואיה ודיה — כולם שמות שונים של אותו עוף, ואין כאן שני זוגות, דאה וראה, איה ודיה, נמצא שיש רק עשרים ושלושה עופות טמאים בכתוב (ומתוך הנחה שגם "מינה" "מינה" "מינו" ו"מינהו" בתוך חשבון זה, כמבואר בעמוד הקודם).

מדראה היינו איה מכלל וכו' יש קושי מסויים בהסבר המדוייק של מהלך הגמרא כאן, שהיא מתקשה בשיטת ר' אבהו על סמך ההנחה שיש עשרים וארבעה עופות טמאים, בעוד שהוא עצמו חלוק על כך. ואמנם לפי רש"ר, מה שנאמר לעיל "ופליגא דר' אבהו" מסתמך על מסקנת הסוגיה. אבל רש"ש פירש כך: צריך אתה לומר שר' אבהו חולק על רב חסדא במנין העופות הטמאים. שאם אינו חולק עליו, הרי אם ראה היא איה — צריך אתה לומר שלדעתו דאה איננה ראה. ואולם דבר זה לא יתכן, שהרי הרשימה שבמשנה תורה באה להוסיף על זו שבויקרא וכו'.

מסורת הש"ס

א. (כל הענין) ילקי"ש תורה תקלז.

ב. בכורות ו,ב. ספרי ומדרש תנאים דברים יד, יב. ילקי"ש תורה תקלז. תתצא.

ג. ראה תו"כ ויקרא יא, יד. ספרי דברים יד, יא. ילקי"ש תורה תתצא.

גרסות

אלא שמע מינה מין ראה ודאה אחת היא בכתה"י: **אלא שמע מינה ראה ודאה אחת היא.**

כדי שלא תתן פתחון פה לבעל דין בכתי"מ ועוד: **כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין.**

מיתיבי למה נשנו בבהמה — לפרושי. ופליגא דרבי אבהו — עין איה בכתי"מ ועוד ובילקוט: **ופליגא דרבי אבהו — עין איה. מיתיבי למה נשנו בבהמה — לפרושי** ויש כת"י שהקטע מיתיבי — לפרושי נמצא בסוף הסוגיה, אחרי: **דאה וראה דיה ואיה אחת היא.**

תנא עומדת בבבל ורואה נבלה בארץ ישראל בכתי"מ ועוד: **תנא עומדת כאן [בבבל] ורואה נבלה בארץ ישראל** ולפנינו הוא על פי גרסת רש"י ובכתי"מ ועוד קטע זה נמצא בסוף הסוגיה, אחרי: **דאה וראה דיה ואיה אחת היא.**

מדראה היינו איה — דאה וראה דיה ואיה אחת היא בכתי"מ ועוד ובילקוט: **מדראה היינו איה מכלל דאיה לאו היינו דיה. מכדי משנה תורה לאוסופי הוא דאתא מאי שנא התם דכתיב למינה אאיה ומאי שנא הכא דכתיב למינה אדיה, אלא ש"מ ראה איה ודיה אחת היא. ומדראה איה ודיה מין אחת היא מכלל דדאה מינה לחודה היא. מכדי משנה תורה למאי אתא לאוסופי מאי שנא התם דכתיב דאה ומאי שנא הכא דכתיב ראה ולא כתיב דאה אלא לאו ש"מ דאה ראה איה ודיה אחת היא.**

למינהו... למינהו ברוב כתה"י: **למינה... למינה.**

העולם

דיה וראה

ראה נספח תמונות עמ' 19. להסברו של אביי, שדיה וראה עופות שונים הם, יש שזיהו הדיה עם הדיה (Milvus), עוף הדואה באויר כדי לתור אחר פגר או טרף. ואת הראה מזהים עם העקב (Buteo), עוף בעל ראיה חדה במיוחד, המסוגל לעקוב אחר טרפו במשך שעות רבות.

עיונים

למה ליה למיכתב איה ודיה בתוס' כתבו כי באותו אופן ניתן היה לשאול "למה ליה למיכתב דאה וראה", שהרי גם בזה וגם בזה מדובר בעוף הקרוי בשם אחד בספר ויקרא, ובמשנה תורה בשם אחר (אלא ששאל על איה ודיה מתוך שהוא עוסק בהם, או משום שדברי רבי בברייתא נאמרו עליהם). אבל מהרש"א כתב כי השאלה היא מכך שאיה חזרה ונזכרה פעם נוספת במשנה תורה יחד עם דיה (ועיין היטב בלשון הברייתא שמביאה הגמרא).

ופליגא דרבי אבהו וכו' כלומר, ר' אבהו חולק על מה שאמר רב חסדא בשם רב, שעשרים וארבעה עופות טמאים הם, וכפי שהגמרא הולכת ומוכיחה. שכיון שלדעתו, דאה וראה ואיה ודיה — כולם שמות שונים של אותו עוף, ואין כאן שני זוגות, דאה וראה, איה ודיה, נמצא שיש רק עשרים ושלושה עופות טמאים בכתוב (ומתוך הנחה שגם "מינה" "מינה" "מינו" ו"מינהו" בתוך חשבון זה, כמבואר בעמוד הקודם).

מדראה היינו איה מכלל וכו' יש קושי מסויים בהסבר המדוייק של מהלך הגמרא כאן, שהיא מתקשה בשיטת ר' אבהו על סמך ההנחה שיש עשרים וארבעה עופות טמאים, בעוד שהוא עצמו חלוק על כך. ואמנם לפי רש"ר, מה שנאמר לעיל "ופליגא דר' אבהו" מסתמך על מסקנת הסוגיה. אבל רש"ש פירש כך: צריך אתה לומר שר' אבהו חולק על רב חסדא במנין העופות הטמאים. שאם אינו חולק עליו, הרי אם ראה היא איה — צריך אתה לומר שלדעתו דאה איננה ראה. ואולם דבר זה לא יתכן, שהרי הרשימה שבמשנה תורה באה להוסיף על זו שבויקרא וכו'.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

מיני דגים — טמאים. מנה הכתוב בטהורה — איל וגמי וגו'. ישנה דרך קצרה — ואין לך עוד טהורה, ונעופות אין לך עוד טמאה. מאי קא משמע לן — הא ודאי פסיעה, דאי הוו טפי — הוה ממי להו! במסורת — אם זכור הוא נאמדם כסר שאכלו, או שמסר לו רבו או לייד מכם שהוא טהור. שבקי בהן — אותו מכם. אלא אינהו מי ידע בהו — כלום מכירן שלא יהא אחד דומה לזה והוא טמא? משום נבלות — שמא נמצא בתרנגולת נבלה. של עוף פלוני טהור — ואנו יודעים שאותו עוף טהור הוא. ודבר שאנו יכולין להבחין ולהבדיל בילי אותו עוף לראות אם דומין לאלו — לא משקר. אית ליה לאישתמוטי — ולומר: של עוף אחר אמרתי לך שאי אתה מכירו, והוא טהור.

תוספות

עופות עשרים וארבע הויין — כמה מינים יש, כדפירשתי לעיל [סא,א ד"ה מה] דילפינן מנשר, כפשוטה של ברייתא. וכאן היה סובר המקשה דדומיא דרישא קתני, דשבע מאות מיני דגים ושמונה מאות מיני חגבים מיירי בטמא, והוא הדין נמי הכא בעופות טמאים. דרישא ודאי בטמאים איירי, אפילו לפי ספרים דלא כתיב "בטמאים" בברייתא. דאילו בטהורים לא נפיק מיניה מידי להאי חושבנא, אבל בטמאים קא משמע לן שהרוצה לאכול דג בלא קשקשת, אף על פי שאין בקי אם עתיד לגדל אחר זמן או משירן בשעה שעולה מן המים אם לאו, אם מכיר שבע מאות מיני דגים טמאים ויודע שאין זה מהם — יכול להתירו, כי אין בטמאים יותר משבע מאות מינין. וכמו כן בא להשמיענו גבי חגבים — להתיר בלא קרסולים, כי בכך יתברר שעתיד לגדל לאחר זמן. ולפיכך היה סבור המקשה שגם בעופות בא לומר שאם יכיר כל אותן הנכתבים בפרשה — לא יכול להתיר שאר עופות הבאים בסימן אחד או בשנים או בשלשה, כיון שאלו סימנים מצויין כמו כן בטמאים, ואין מספר לאותן שצריך להכיר כדי להתיר השאר. ולכך פריך: הא עשרים וארבעה הוויין ותו לא, שעל ידיהם אנו מכירים האחרים! ומשני: כי קאמר אין מספר — אטהורות קאי, ולא הוי כעין רישא דמיירי בטמאים.

ודילמא דעוף טמא נינהו — ואם תאמר: כיון דעופות טהורים הוו רובא, נזיל בתר רובא! ולפי מה שפירשתי [ד"ה עופות], דמרבה כמה מינים — ניחא. ואף לפירוש הקונטרס דלא מרבינן אלא מין נשר, יש לומר: מכל מקום הא אמרינן לעיל: מאה עופות טמאים שהן במזרח וכולן מין איה הן, הלכך אפשר דיש בטמאים מינין הרבה.

א [א] תַּנְיָא, אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵאָה עוֹפוֹת טְמֵאִין יֵשׁ בַּמִּזְרָח, וְכוּלָּן מִין אַיָּה הֵן. תָּנֵי אֲבִימִי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ: [ב]שְׁבַע מֵאוֹת מִינֵי דָגִים הֵן, וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת מִינֵי חֲגָבִים, וּלְעוֹפוֹת אֵין מִסְפָּר. עוֹפוֹת, —עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעָה הָווּ! אֶלָּא: וּלְעוֹפוֹת טְהוֹרִים אֵין מִסְפָּר. תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁבְּהֵמָה טְמֵאָה מְרוּבָּה מִן הַטְּהוֹרוֹת — [ג]לְפִיכָךְ מָנָה הַכָּתוּב בַּטְּהוֹרָה; גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁעוֹפוֹת טְהוֹרִין מְרוּבִּין עַל הַטְּמֵאִין — לְפִיכָךְ מָנָה הַכָּתוּב בַּטְּמֵאִין. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? כִּדְרַב הוּנָא אָמַר רַב, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: [ד]לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ דֶּרֶךְ קְצָרָה.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק: [ה]עוֹף טָהוֹר נֶאֱכָל בְּמָסוֹרֶת. נֶאֱמָן הַצַּיָּיד לוֹמַר: עוֹף זֶה טָהוֹר מָסַר לִי רַבִּי. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְהוּא שֶׁבָּקִי בָּהֶן וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן. בָּעֵי רַבִּי זֵירָא: רַבּוֹ חָכָם, אוֹ רַבּוֹ צַיָּיד? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְהוּא שֶׁבָּקִי בָּהֶן וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן; אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא רַבּוֹ צַיָּיד — שַׁפִּיר. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ רַבּוֹ חָכָם, בִּשְׁלָמָא שְׁמַיְּיהוּ — גְּמִיר לְהוּ, אֶלָּא אֵינְהוּ — מִי יָדַע לְהוּ? אֶלָּא לָאו, שְׁמַע מִינָּהּ: רַבּוֹ צַיָּיד, שְׁמַע מִינָּהּ.

ב תָּנוּ רַבָּנַן: [ו]לוּקְחִין בֵּיצִים מִן הַגּוֹיִם בְּכָל מָקוֹם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לֹא מִשּׁוּם נְבֵלוֹת וְלֹא מִשּׁוּם טְרֵפוֹת. —וְדִילְמָא דְּעוֹף טָמֵא נִינְהוּ! אֲמַר אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל, בְּאוֹמֵר: "שֶׁל עוֹף פְּלוֹנִי טָהוֹר". —וְלֵימָא: "שֶׁל עוֹף טָהוֹר"! —אִי הָכִי, אִית לֵיהּ לְאִישְׁתַּמּוּטֵי. —וְלִבְדּוֹק בְּסִימָנִין! דְּתַנְיָא: [ז]כְּסִימָנֵי בֵיצִים — כָּךְ סִימָנֵי דָגִים. סִימָנֵי דָגִים סָלְקָא דַּעְתָּךְ? סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת אָמַר רַחֲמָנָא! אֶלָּא אֵימָא: כָּךְ סִימָנֵי

בענין מה שאמרה התורה "האיה למינה" (ויקרא יא, יד) **תניא** [שנויה ברייתא], **איסי בן יהודה אומר: מאה עופות טמאין יש במזרח, וכולן מין איה הן. תני** [שנה] **אבימי בריה** [בנו] **של ר' אבהו: שבע מאות מיני דגים טמאים הן, ושמונה מאות מיני חגבים** טמאים הם, **ולעופות אין מספר.** ותמהים: **עופות** טמאים, הלא **עשרים וארבע הוו** [הם] שהוזכרו בתורה! **אלא: ולעופות טהורים אין מספר. תניא** [שנויה ברייתא], **רבי אומר: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבהמה טמאה מרובה** במיניה **מן הטהורות, לפיכך מנה הכתוב בטהורה** את רשימת הבהמות הטהורות — לומר שכל השאר טמאות. ומן הצד השני, **גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעופות טהורין מרובין על הטמאין, לפיכך מנה הכתוב בטמאין.** ושואלים: **מאי קא משמע לן** [מה השמיע לנו] רבי בדבריו אלה? ומשיבים: **כדברי רב הונא אמר רב, ואמרי לה** [ויש אומרים] שאמר זאת **רב הונא אמר רב משום** (בשם) **ר' מאיר: לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה,** את המועט ולא את המרובה, שמן התורה אנו למדים דבר זה. **אמר ר' יצחק: עוף טהור נאכל** (מותר באכילה) **במסורת,** בלא לבדוק בסימנים שהוא טהור. וכן **נאמן הצייד לומר: עוף זה טהור,** שכך **מסר לי** אודותיו **רבי. אמר ר' יוחנן: והוא שרבו בקי בהן** מכיר את העופות הטמאים, **ובשמותיהן. בעי** [שאל] **ר' זירא:** האם מדובר **ברבו** שהיה **חכם** בתורה, **או רבו הצייד,** שלימדו לצוד? ומציעים, **תא שמע** [בוא ושמע] תשובה לדבר, **שאמר ר' יוחנן: והוא שבקי בהן ובשמותיהן. אי אמרת בשלמא** [נניח אם אתה אומר] **רבו הצייד שפיר** [יפה], **אלא אי אמרת** [אם אתה אומר] **רבו החכם, בשלמא שמייהו** [נניח שמותיהם] — **גמיר להו** [הוא למד אותם], **אלא אינהו** [אותם עצמם] **מי ידע להו** [האם הוא יודע אותם], הרי אינו צייד! **אלא לאו שמע מינה** [האם לא תלמד מכאן]: **רבו הצייד. ומסכמים:** אכן, **שמע מינה** [למד מכאן] שכן הוא.

ב תנו רבנן [שנו חכמים]: **לוקחין** (קונים) **ביצים מן הגוים בכל מקום, ואין חוששין בהם לא משום ביצי נבלות,** שמא נמצאו בתוך מעיה של תרנגולת נבילה (שמתה שלא על ידי שחיטה כשרה) והן אסורות, **ולא משום ביצי טרפות** שהן אסורות, מפני שהן מיעוט, שאין חוששים לו. ושואלים: **ודילמא** [ושמא] של **עוף טמא נינהו** [הם]! **אמר אבוה** [אביו] של **שמואל: מדובר כאן באופן שאומר** הגוי שהן **של עוף פלוני,** ואנו יודעים שהוא **טהור.** ושואלים: **אם** אתה סומך עליו, מדוע צריך שיזכיר את שם העוף? **ולימא** [ושיאמר]: רק שהן **של עוף טהור!** ומשיבים: **אי הכי** [אם כך] שאין צורך שיזכיר את שם העוף, הרי אם הוא רוצה לשקר **אית ליה לאישתמוטי** [יש לו אפשרות להשתמט] ולומר: אף על פי שאין אתה מכיר שהוא מעוף טהור פלוני, הרי הוא מעוף טהור אחר. אבל כשהוא מזכיר את שם העוף — ניתן להשוות את הביצים שהוא מוכר לביצים של אותו עוף, ולגלות את התרמית ולכן הוא חושש לשקר. ושואלים: ומדוע להסתמך על הגוי? **ולבדוק** [ושיבדוק] **בסימנין, דתניא** [ששנויה ברייתא]: **כסימני ביצים** טהורות — **כך סימני דגים!** ותחילה תוהים: **סימני דגים סלקא דעתך** [עולה על דעתך]? הלא **סנפיר וקשקשת אמר רחמנא** [אמרה התורה], שהם סימני הדגים (ויקרא יא, ט)! **אלא אימא** [אמור]: **כך סימני**

מסורת הש"ס

ד. ילק"ש תורה תקלז (כל הענין). שם תתצא.

ה. (בשינוי קל) ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. איכ"ר פתיחתא לד. פסדר"כ פי"ג י.

ו. ספרי דברים יד, ד. ילק"ש תורה תתצא.

ז. פסחים ג,ב.

ח. תוספתא בכורות פ"א יב.

ט. חולין קטז,ב. תוספתא חולין פ"ג כד.

י. ע"ז מ,א.

גרסות

שבע מאות מיני דגים הן בכתי"מ ובתוס' ועוד: **שבע מאות מיני דגים טמאים** ויש בכתי"י: **שבע מאות מיני דגים טהורים** וראה רש"י תוס' והגהות הב"ח.

עופות עשרים וארבעה הוו בחלק מכתה"י: **והא אמרת עופות טמאים כ"ד הויין.**

בטהורה גלוי וידוע בכתי"מ ועוד: **בטהורה, וגלוי וידוע.**

מאי קא משמע לן כדרב הונא יש בכתי"י ובמקורות: **למאי נפקא מינה לכדרב הונא.**

כדאמר רב הונא אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא אמר רב בכתי"מ ועוד: **כדאמר רב הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב.**

נאמן הצייד בכתי"מ ועוד: **ונאמן הצייד.**

עוף זה טהור מסר לי רבי בכתי"מ ועוד: **עוף זה טהור התיר לי רבי** ויש בכתי"י ובמקורות: **עוף זה התיר לי רבי.**

אלא אינהו מי ידע בכתי"מ ועוד: **אינהו מי ידע.**

מן הגוים בכל מקום יש בכתי"י ובמקורות: **מן הגוים** וגרסת הרי"ף, לפי ראשונים ודפו"י: **בכל מקום** וכן נראה ברמב"ם.

ודילמא דעוף טמא נינהו יש בכתי"י: **וליחוש דילמא מעוף טמא הוא.**

באומר של עוף פלוני טהור יש בכתי"י ובמקורות: **באומר של עוף פלוני וטהור** ויש: **באומר של עוף פלוני וטהור הוא.**

אי הכי אית ליה לאישתמוטי בכתי"מ: **אי אמרת הכי אית ליה לאישתמוטי** ויש בכתי"י ובמקורות: **אי אמר של עוף טהור מצי אישתמוטי אמר של עוף פלוני טהור לא מצי אישתמוטי.**

לשון

רבו חכם או רבו צייד התואר "רבו" משמש בלשון המשנה כמתייחס לחכם המלמד תורה, אך למי שמלמד מקצוע, וכבר בתוספתא (ב"מ פ"ב ל) הוצרכו חכמים לבאר (ביחס לשאלה אחרת) במה מדובר "אי זהו רבו — רבו שלימדו תורה, לא רבו שלימדו אומנות".

עיונים

שבע מאות מיני דגים וכו' רש"י כתב כי הכוונה לשבע מאות מיני דגים טמאים (ויש שגרסו כן בברייתא. ראה תוס'). וטעם הדבר שהוצרך להזכיר מספר זה, הוא כדי לומר שהמכיר שבע מאות מינים אלו, ומוצא דג אחר שאין לו קשקשת יכול לסמוך על כך, ולהניח שהוא עתיד לגדל לאחר זמן, או שהיו לו והשירם, וטהור הוא. והוא הדין לחגבים, כשמוצא חגב בלא קרצולים (תוס').

עופות עשרים וארבעה הוו בתוס' סבורים כי באמת יש הרבה יותר מינים טמאים, והתורה מנתה עשרים וארבעה עופות, משום שעל ידי סימניהם נוכל להכיר את כל השאר. אלא שעל כל פנים אין זה מגיע למנין העופות הטהורים, שאם היה צריך למנות אותם היה צריך למנות הרבה יותר (ראה תוס' לעיל סא,א ד"ה מה נשר).

אלא ולעופות טהורים אין מספר לשיטת התוס', רק בעופות יש לתרץ כן, אבל ביחס לדגים וחגבים — גם למסקנה מדובר בטמאים. ויש שכתב שיש לחזור ולפרש גם בענין הדגים והחגבים, שמדובר בטהורים (הגהות הב"ח על פי המדרש).

עוף טהור נאכל במסורת כלומר, במסורת אבות, או שמסר לו רבו. וכן אם הוא זכור שראה אדם כשר אוכל אותו (רש"י). ובמקרים אלו אינו צריך לבדוק את סימני העוף. ואפילו בדק ואין לו אף אחד משלושה סימני הטהרה — הרי זה טהור, שהרי המסורת התחילה במי שמכיר את כל עשרים וארבעה העופות הטמאים וסימניהם, ויודע שזה אינו אחד מהם (ראה לעיל סב,א). אלא שעל כל פנים, אם יש לו סימן טומאה, שהוא דורס או שחולק את אצבעותיו — הרי זה אסור, שסימן הוא שמסורת זו טעות היא (ראה ש"ך בשם מהרש"ל).

לא משום נבלות ולא משום טרפות והוא בדרך "זו אף זו", שביחס לביצת נבילה נחלקו בית שמאי ובית הלל (והלכה כבית הלל האוסרים), וגם בית שמאי שמתירים ביצת נבילה — אוסרים ביצת טריפה, מפני שגידולה באיסור (תורת חיים על פי משנה עדיות פ"ה מ"א, ראה לעיל נח,א).

ודילמא דעוף טמא נינהו תמהו ראשונים: ומה מקום לשאלה זו? והרי העופות הטהורים מרובים (כפי שנאמר לעיל), ונלך אחר הרוב! יש שתירצו שסומכים מיעוט נבילות וטריפות למיעוט הטמאים, והרי זה רוב, או על כל פנים מחצה על מחצה, ואסור (רמב"ן). ובתוס' כתבו שאף על פי שמיני העופות הטהורים מרובים יותר — מספר העופות הטמאים מרובים מהם, וכפי שאמרנו לעיל: מאה מיני עופות טמאים יש במזרח וכולן מין איה הן. והר"נ דקדק בלשון הברייתא "בכל מקום", שכוונתה — ואפילו במקום בו הטמאים מרובים על הטהורים. ויש שכתב כי השאלה "ודילמא דעוף טמא נינהו" אינה על עצם הדין, אלא רק על לשון הברייתא, שאמרה שאין חוששים משום נבילות וטריפות, ולא הזכירה עוף טמא (אף שלגופו של הדין יש צורך בהסברי הראשונים לעיל) (פר"ח).

אורח ההלכה

לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים, והוא מה שציוו חכמים: לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. (רמב"ם ספר המדע הלכות דעות פ"ב ה"ד).

עוף טהור נאכל במסורת עוף טהור נאכל במסורת. כר' יצחק. והוא שיהיה דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור. ונאמן צייד לומר: עוף זה התיר לי רבי הצייד, והוא שיוחזק רבו הצייד שהוא בקי במינים הטמאים האמורים בתורה ובשמותיהם. כר' יוחנן. אבל אם אמר שרבו החכם התיר לו — אינו נאמן. ועכשיו שאין לנו צייד שיעיד לנו אלא רק מסורת, אם תלמיד חכם מעיד על עוף שמקובל במסורת שהוא שטהור — נאמן (ש"ך, על פי מהרש"ל). (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"א הט"ו. שו"ע יו"ד פב, ב).

לוקחין ביצים מן הגוים וכו' קונים ביצים מן הצייד, ואין חוששים שמא הם ביצי טריפה או נבלה. כברייתא. ודווקא כשאמר שהן של עוף פלוני, ואנו מכירים אותו העוף כטהור, וגם שיש לביצים אלו סימני ביצים טהורות. אבל אם אמר: של עוף טהור הן, ולא אמר שמו — אין סומכים עליו. כמסקנת הגמרא. ולדעת הרמב"ם והמחבר מדובר דווקא בצייד ישראל (כגרסת הרי"ף), אבל מן הגוי אין לוקחים ביצים, אלא אם כן יש לו בהן טביעת עין שהם ביצי עוף טהור. אבל לדעת הטור והרמ"א דין הגוי כדין ישראל. וכתב המחבר: עכשיו לוקחים ביצים בסתם מכל אדם, לפי שאין ביצי עוף טמא מצויות בינינו. ולדעת הרמ"א מדובר דווקא בביצים המצויות בינינו, כביצי אווזים ותרנגולים, אבל בביצי עופות שאינם מצויים אין קונים עד שיראה את סימני טהרתם (וראה ש"ך). (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ג הי"ט. שו"ע יו"ד פו, א—ב ובהגהה).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com